

חינוך לחיים

פרשת ואתחנן

"ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים... לעשות כן בקרב הארץ... והודעתם לבני ולבני בניך" מסביר הבן איש חי שמושה רבינו דרש מעם ישראל ללמד תורה, כפי שהוא עצמו לימד אותם - "למדתי אתכם... לעשות כן" (בכורות כ"ט) והכוונה "אני לימדתי כאשר ציווני, ולא עיכבתי אצלי דבר אחד להתפאר בו לעצמי, וכן ראוי שגם אתם תעשו כן בקרב הארץ, שכל אחד ילמד לאחרים כל מה שהוא יודע". מכאן חיזוק לכל מחנכי הדור ש"אם יש אדם שהוא מבין בדברי תורה, יפרנס מתורתו ג"כ לאחרים, כדי שתרבה חכמתו לו ומוסיפין לו עליה" (תדב"א פכ"ז). וכדברי המהרש"א בסנהדרין צ"ט על המאמר "אדם לעמל יולד". לעמל - שצומל ומלמדה לאחרים, ורמז שמעתי בזה שהמילה "לעמל" זה ר"ת ללמוד על מנת ללמד" וזה בעצם אחד מקנייני התורה ששנו במסכת אבות "הלומד על מנת ללמד".

והחיידוש בפס' - שהרי לכא' מדוע אמר משה "בקרב הארץ" הלא גם מצוות שאינן תלויות בארץ לימד את בני? אלא מסביר בטוב טעם בספר "פיתוחי חותם" שאם נציין היטב בפרשה זו נבין כי כולה נאמרה להוכיח ולהזהיר על לימוד התלמידים, שאל ירע בעיני הרב לחזור ולשנות לתלמידים אותן העניינים אשר כבר למד. הגם שלא יצמח לו שום תועלת עוד מהלימוד הזה. כי באמת ניקח מוסר השכל ממושה רבינו אשר היה שלם בתכלית השלימות, ולא נתחייב במצוות התלויות בארץ כי לא נכנס לארץ, ובכל זאת ציווה ה' ללמד את בני ישראל כאלו נצטווה גם הוא עליהם. שמושה רבינו אחרי שידע שלא נכנס לארץ, לימד אותם הלכות אלו הגם שאין לו שום תועלת מהלימוד, מכל מקום "למדתי אתכם" וממני תלמדו כמה גדולה מצוות תלמוד תורה של רבים, וכן תעשו כמוני שאפי' שהלימוד לא יהא לתועלת עצמכם, מ"מ תחזרו לשנות את הדברים להודיע לבניכם - "והודעתם לבניך".

על הסיפור הידוע של רב פרידא שלימד בסבלנות תלמיד קשה הבנה 400 פעם, שואל ר' משה פינשטיין זצ"ל וכי לא חס על זמנו היקר? האם לא עדיף לנצל הזמן ללימוד בעמקות? והתשובה אומר הרב שרגא גרוסברד זצ"ל ע"פ המאמר בנדרים נ"ה "כיוון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל - תורה ניתנת לו במתנה" ומבאר הרא"ש "מופקר לכל" - ללמד תורה לכל.

במילים אחרות, זהו ראש ישיבה, זהו מחנך, זהו מלמד תינוקות שבכל דור ודור, המפקירין את עצמם בכדי ללמד תורה לזולת, מכח הפקרה זו, ורק מכוחה, אדם זוכה למתנת התורה הקדושה. לזכות בתורה אינו דבר של מה בכך. אפילו משה רבינו היה לומד התורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה. וזה מה שנלמד ממצעה דר' פרידא שהחכם שמפקיר עצמו ומקדיש עתותיו ללמד תורה לזולת, אפילו שנראה שיכל בזמן הזה להתעלות הרבה בתורה, לאמיתו של דבר אינו מפסיד, כי ההפקרה עצמית זו היא תנאי הכרחי לקבלת התורה במתנה.

רמז לכך מצא בעל ה"הפלאה" על הפס' "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה" - הצדיק נמשל ל-2 סוגי עצים, תמר וארז, מה מיוחד בהם? ומסביר כך:

התמר - הוא עץ קטן יחסית לארז, כי הוא פורח ומוציא פירות, והם יונקים ממנו ומוציאים את כוחו ולכן מתמעט לו כח הצמיחה ונשאר עץ קטן.

הארז - אינו מוציא פירות ולכן את כל כוחו משקיע בכח הצמיחה של עצמו, והוא גדל וגדל גבוה. ה"צדיק" הוא משפיע ועושה פירות... ומגדל תלמידים ומשקיע מכוחותיו וממרצו לעשות פירות כתמר. ולכא' יוצא שמזיק לעצמו ו"ישאר קטן" כמו התמר שנגרע מכוחו. לכן מבטיח הכתוב "כארז בלבנון ישגה" שלא תפריע לו עבודת הרבים עם תלמידיו וה' יעזרהו, שגם הוא עצמו יגדל וישגה כמו הארז בלבנון. "יפרח" - וירבה תלמידים כמו התמר, ואעפ"כ "ישגה" ויגדל הוא עצמו כמו הארז הגדל לגובה.

ר' שמעון שקופ זצ"ל בהקדמה לספרו "שערי יושר" כותב "וראוי לכל איש אשר חננו הקב"ה איזה יתרון חכמה להשריש בנפשו שורש עמוק, שקנין זה שניתן לו לא ניתן "לו לעצמו" בלבד, אלא רק להיות כ"גזבר" על זה, לחלוק למי שראוי לזה, ואם ישמור כראוי תפקיד זה, ללמד למי שראוי ללמוד, אז יתעלה למשרה יותר גדולה ויקבל סיעתא דשמיא להיות גזבר יותר גדול, לחלק יותר ויותר לאחרים בדרגה יותר גדולה".

על הפס' "ואהבת לרעך כמוך" אומר ר' עקיבא "זה כלל גדול בתורה" ועל הפס' "וחי אחיך עמך" דורש "חיך קודמים לחיי חברך" שואל ה"חתם סופר" אם אדם צריך לדאוג תחילה לחייו הוא, כיצד יכול לקיים ואהבת?? ומסביר שעל כן ר"ע אומר ש"כמוך" הוא כלל גדול בתורה - בלימוד התורה!! שחייב אדם ללמוד תורה עם אחרים, אע"פ שרמת ידיעותיהם נמוכה משלו והוא מתבטל מלימודו, וחסר לו את מה שיכל ללמוד באותו זמן. כי הדין של "חיך קודמים לחיי חברך" אינו חל אלא על עניינים חומריים, אבל לגבי לימוד התורה - הרי זה כלל גדול שתאהב את חברך כמוך ותלמד איתו.

ברוח זה מפרש האדמו"ר מאוחרוב זצ"ל את דברי התנא "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק לעצמך כי לכך נוצרת" - אל תחזיק את הטובה רק לעצמך, אלא למד אותה לאחרים - כי לכך נוצרת, היינו לכך נוצרת חכם ונתן לך הקב"ה חכמה ובינה בכדי ללמד אחרים

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת ואתחנן

בפרשתינו מוזכרת המצווה האחרונה בחייו של משה רבינו:

‘אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש’ – מה מודגש במרחק שמש??? האומנם רק ציון מקום???

הגמרא במסכת מכות דף י אומרת שמזרח שמש אינו רק מראה מקום לצד המזרח, נקודת ציון שהקב"ה נותן למשה כדי למצוא את המיקום המדויק של האתר, אלא זה חלק מהצווי!!! חלק מההוראה!!!

וההסבר והציווי הוא: ‘הזרח שמש לרוצחים. הכן להם מידי דחיותא, כגון תלמיד שגלה מגלין רבו עמו, איכא דאמרי, הזרחת שמש לרוצחים (בהבדלה זן, ויפה עשית). ‘ונס אל אחת הערים האלה וחי’ – עשה לו כדי שיחיה, יושב לו שם הרוצח שחבר עליו עולמו, לשבת שנים רבות בודד בעיר מקלט, איזה עצבות, אין לו אופק, אין לו עתיד. לכן תפקידנו ‘הזרח שמש לרוצחים’ תראה לו את האור, תכניס לו תקווה!!!!

המשגיח הרב וולבה עומד על כך שזו לא סתם המצווה האחרונה שמשה רבינו נצטוו להכין ערי מקלט לקשיי היום והאומללים – ואומר מה היתה התחלתו של משה רבינו? – ‘וירא בסבלותם’ ומה סמוך למיתתו? – ‘לא מצא אדון הנביאים מצווה חשובה יותר להתעסק בה סמוך למיתתו אלא זו, להזריח את השמש, כי כל חייו – הזרחת שמש כבירה, לדורו ולכל הדורות, זהו תפקיד האדם, להיות מזריח שמש. זהו היסוד לכל המצוות ולכל יחסינו בין אדם לחברו’.

תפקידנו תמיד למצוא תקווה, לתת אמון, להיות מזריח שמש!!!

יש פתגם עממי שאומר, שיש מי שמזריח את השמש בבואו, אך יש מי שמזריח אותה ביציאתו...

ובמיוחד לאבות – יש בתים בהם ‘משנכנס אב – ממעטין בשמחה... (אב- לא במשמעות חודש אב אלא בכניסת האבא לבית...) ויש כאלה שמרבים בשמחה עם כניסת האבא. זה תלוי באווירה שיוצר. זה כלי חינוכי בסיסי לרצות להזריח!!! להזהיר!!! ‘להזהיר גדולים על הקטנים’ מלשון להאיר!!! ‘ומצדיקי הרבים ככוכבים- שרואים את האור בתוך החושך!!!

כי היסוד של מחנך זה תמיד לתת תקווה!!! אמון!!!

יש כלל מהותי אחד שמוזכר בתפקידו של מחנך בהלכות ת"ת המוזכר בפרשתנו, והוא ‘לא הקפדן מלמד’!!! הבה נתעמק במושג ‘קפדן’.

היה ניתן לחשוב שהקפדן הוא אדם עצבני וחסר סבלנות, אך זה לא מסתבר, כיוון שהגמרא במסכת שבת ל אומרת ששמאי הזקן היה קפדן, וחלילה מלומר ששמאי לא היה מתוקן במידותיו... א"כ מה ההסבר???

תנו רבנן: לעולם יהא אדם ענוותן כהלל, ואל יהי קפדן כשמאי.

הגמ' מאריכה לספר על גרי הצדק שבאו עם בקשות מוזרות. שמאי מיהר לחתוך, לגעור בהם. אבל הלל, לעומתו, האמין בתהליך. נתן תקווה. הוא לא ‘חתך’ מיד אלא התגלגל, התקדם צעד אחד, הזריח להם את המצב, מתוך אמונה שבהמשך נקודת המבט של הגר תשתנה והוא יזנח מעצמו את התנאי המוקדם ההזוי בו פתח. הוא האמין שבסופו של דבר נראה את האור והטוב ינצח, והאדם השואל יבין מעצמו את טעותו, וישאף לתקן אותה. זה בדיוק מה שקרה. כי שנפגשו פעם אחת שלושתן לאותו מקום, אמרו: ‘קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם, ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה’

קפדן הוא אדם שחותך!!! (המשמעות של השורש ק.פ.ד. כמו קפד ראשו) חותך עניין!!! לפעמים באמת צריך לחתוך ולהיות קפדן בחיים, אבל הגמרא מלמדת אותנו שבענייני חינוך – זה תנאי בלתי נסבל!!! מי שרוצה ללמד. מי שרוצה לחנך. וכל אב הוא מחנך!!! צריך להיות מוכן לתת מקום לתלמידים – הבנים לעבור איזה תהליך. להתגלגל לפעמים עם מה שיש, ולקוות לטוב. זה מחייב הרבה ענווה!!! זה מחייב הרבה הרבה סבלנות!!! אבל חז"ל מגלים לנו שזה התנאי להצליח בחינוך...

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

(בוסר המלאכים)